

Попис и анализа постојећих квалификација у циљу њиховог укључивања у НОКС

Република Србија

Завршни извештај

Јануар 2017

Даниела Јадријевић Младар

Изрази захвалности

Формирањем Стручног тима за израду Националног оквира квалификација у Србији (НОКС-а) крајем 2014. године, Министарство просвете, науке и технолошког развоја обавезало се да ће развити и спровести свеобухватни и јединствени НОКС и да ће га повезати са Европским оквиром квалификација (ЕОК-ом). Јединствени НОКС представљаће инструмент који класификује релевантне квалификације у циљу повећања транспарентности и поверења у квалификације међу крајњим корисницима. Стручни тим за израду НОКС-а припрема предлоге који се даље достављају интересним групама и широј јавности на консултације. Између осталог, потребно је донети одлуке о томе које квалификације треба укључити у НОКС и како их ускладити са одређеним нивоима НОКС-а. Ово захтева добар увид у квалификације које тренутно постоје у Србији као и у њихов квалитет.

Европска фондација за обуку (ЕТФ) подржава рад Стручног тима за израду НОКС-а преносећи стручна знања кроз радионице организоване за чланове Стручног тима. Попис и анализа постојећих квалификација¹ у Србији представља део подршке коју ЕТФ обезбеђује Стручном тиму за израду НОКС-а.

Овим извештајем описују се резултати пописа и анализе постојећих квалификација у Србији. Попис представља свеобухватни скуп података о активним квалификацијама у средњем стручном образовању и обучавању и високом образовању, као и о квалификацијама неформалног образовања. *Ехсе/* радни лист у коме су приказани резултати преставља интегрални део овог извештаја. Анализа се састоји из два дела. Први део се односи на поређење исхода учења одабраног узорка квалификација са дескрипторима нивоа НОКС-а како би се утврдило да ли постоји објективна основа за додељивање квалификација одређеним нивоима НОКС-а. Други део представља анализу основних карактеристика у вези са квалитетом квалификација (релевантност квалификација на тржишту рада, учешће актера тржишта рада у различитим фазама процеса развоја и реализације квалификација и институционалног оквира).

Свеобухватни попис квалификација и анализа одабраног узорка квалификација захтевали су значајне напоре при прикупљању и анализи неопходне документације. ЕТФ овом приликом изражава искрену захвалности националним институцијама на њиховој сарадњи приликом спровођења студије, пре свега Министарству просвете, науке и технолошког развоја и члановима Стручног тима за израду НОКС-а.

ЕТФ је посебно захвална Даниели Јадријевић Младар, експерту која је спровела ову студију, саставила извештај као и пратеће прилоге. Попис и анализа постојећих квалификација у Србији могу се остварити захваљујући њеној посвећености и неуморним напорима у суочавању са и разјашњавању свих практичних и концептуалних питања. Захваљујемо се Даниели на драгоценом раду на анализирању обимне сакупљене документације.

¹ ЕТФ је развила и тестирала методологију и алате за израду пописа и спровођење анализа прво у Бившој Југословенској Републици Македонији 2014. године у оквиру процеса повезивања македонског НОК-а са ЕОК-ом. Извештај о повезивању који је БЈРМ поднела почетком 2016. године прихваћен је од стране Саветодавне групе ЕОК-а.

Резиме

Попис и анализа постојећих квалификација у Србији спроведени су у циљу подршке раду Стручног тима за израду НОКС-а. Попис пружа обиман скуп података о 1.558 активних квалификација у средњем стручном образовању и обучавању, струковним студијама, високом образовању, као и у неформалном образовању. Дубља анализа садржаја и квалитета квалификација извршена је на одабраном узорку од 27² квалификација.

Попис и анализа спроведени су путем опсежног истраживања документације (*desk*) – прикупљањем и анализом широког скупа правних докумената³ - допуњеног састанцима одржаним са релевантним заинтересованим странама. Европска фондација за обуку (ЕТФ) обезбедила је методологију и алате и за попис и за спровођење анализе.

У попис је укључено 1.558 активних⁴ квалификација, 277 квалификација средњег стручног образовања и обучавања, 197 квалификација после средњег стручног образовања, 895 стручних назива/квалификација високог образовања и 189 неформалних квалификација. У сврхе састављања овог пописа, сачињена је детаљнија класификација квалификација у 13 различитих група: 1. квалификације ССОО нивоа 3; 2. квалификације ССОО нивоа 3 са дефинисаним ИУ; 3. квалификације ССОО нивоа 4; 4. квалификације ССОО нивоа 4 са дефинисаним ИУ; 5. квалификације после средњег СОО; 6. квалификације неформалног образовања; 7. квалификације основних академских студија; 8. квалификације основних струковних студија; 9. квалификације дипломских академских студија; 10. квалификације основних струковних студија + специјализација; 11. квалификације мастер академских студија; 12. квалификације мастер академских студија + специјализација; 13. квалификације докторских академских студија.

Попис је свеобухватни и аналитички инструмент, структуриран у 26 категорија (колона). Категорије укључују 14 елемената предложених за стандард квалификације (СК). Све категорије су објашњене у Поглављу 1 овог извештаја, код описа методологије и алата. На основу података у Попису, само 68 квалификација испуњавају све елементе стандарда квалификације⁵; 23 од ових квалификација јесу реформисане квалификације ССОО нивоа 3, а 45 представљају квалификације ССОО нивоа 4. Ове реформисане квалификације ССОО заснивају се на исходима учења.

Није било могуће попунити све категорије за све квалификације. Неке од категорија података још увек нису доступне, као што су шифра и сектор квалификације. Ове категорије ће бити дефинисане усвајањем НОКС-а и пратеће легислативе. Фактор који компликује њихово дефинисање јесте чињеница да су подаци расејани у оквиру различитих институција и често недоступни јавности, а методологије за прикупљање података се разликују. Попис користи класификацију квалификација по привредним секторима на основу Јединствене номенклатуре занимања. Номенклатура класификује сва занимања у 19 привредних сектора. Подаци о вези између квалификација и шифара у оквиру Међународне стандардне класификације занимања (*ISCO*) могу се додати када се усвоје Национална класификација занимања и пратећи документи.

Питање назива квалификације решено је у ССОО, али је у ВО и даље отворено за дискусију и решавање. Потребно је донети одлуку о томе шта чини квалификацију у ВО као и њен назив (стручни, академски односно научни назив са назнаком звања или име студијског програма) и постићи договор о томе са свим релевантним заинтересованим странама. Стручни тим за израду НОКС-а дискутовао је на ову тему и дошао до закључка да је назив квалификације у ВО једнак

² 28 за Анализу квалитета квалификација

³ Погледати Прилог 2.

⁴ Квалификације које се могу стећи у Србији.

⁵ Осим шифре и сектора квалификације које тек треба дефинисати.

стручном, академском односно научном називу са знаменком звања на дипломи, али уз извесне додатне информације које би квалификацију детаљније описале.

Исходи учења (ИУ) представљају кључни елемент НОКС-а и стандарда квалификације. Они показују шта је особа постигла на крају процеса учења у смислу знања, вештина, способности и ставова. Анализа садржаја одабраних 27 квалификације показује да ли се исходи учења могу упоредити са дескрипторима нивоа НОКС-а и, ако је одговор позитиван, који ниво НОКС-а је одговарајући за конкретну квалификацију. Анализа садржаја показује да се једна четвртина⁶ квалификација ССОО заснива на ИУ израженим као знање, вештине, способности и ставови (ЗВСС), а у складу са дескрипторима нивоа НОКС-а. Квалификације ВО имају дефинисане ИУ (опште и предметно-специфичне компетенције), али они нису изражени као ЗВСС. Ово је онемогућило адекватну анализу исхода учења квалификација у ВО, као и њихово вредновање у односу на дескрипторе новог НОКС-а. У одабраном узорку неформалних квалификација могу се уочити различити приступи (кључне компетенције, исходи програма). Квалификације после средњег образовања не заснивају се на ИУ, већ пре на циљевима програма, тако да није било могуће спровести потпуну анализу.

Стандард квалификације јесте стандард квалитета квалификације у НОКС-у. Анализа квалитета квалификације пружа додатне информације за попис у вези са пет елемената циклуса развоја и реализације квалификације: релевантност квалификације за тржиште рада, стандарди на којима се квалификација заснива, процес учења, оцењивање и додељивање јавне исправе. Анализа квалитета показује да је учешће актера тржишта рада у циклусу развоја и реализације квалификације на *ad hoc* основи и да је одсуство Националне класификације занимања и стандарда занимања отежавајући фактор приликом процене релевантности квалификација. Једино се реформисане квалификације СОО заснивају на стандардима квалификација. За ове квалификације постоји опис рада и оне упућују на занимања доступна носиоцима тих квалификација. За већину анализираних квалификација постоје образовни стандарди, а неке поседују и стандарде оцењивања, али оно што махом недостаје јесу стандарди занимања. Актери тржишта рада (предузећа, послодавци, инструктори) укључени су у процес образовања углавном кроз реализацију практичне наставе и стручне праксе, али степен њиховог учешћа варира од нивоа до нивоа (средње образовање, високо образовање) и од врсте до врсте образовања (стручно, струковно, академско). У ССОО такође су укључени и у процес оцењивања као чланови испитних комисија за оцењивање завршног испита и стручне матуре. Метод оцењивања је обично део регулативе, док се врсте оцењивања које се примењују разликују у односу на нивое и врсте образовања. Додељивање јавне исправе регулисано је законима и подзаконским актима. Многи аспекти система квалификација (образовања) регулисани су законима и подзаконским актима, што би у теорији требало да обезбеди транспарентност система. Међутим, транспарентност се губи у „мору“ различитих прописа. Основне информације о квалификацијама расуте су у различитим документима и њихово проналажење захтева доста времена.

Евидентно је да су се различити нивои и врсте система квалификација (образовања) у Србији развијали различитим темпом и на основу различитих приступа. Недостатак сарадње и координације утицали су на релевантност, транспарентност и флексибилност система. Неки од елемената НОКС-а већ су присутни у систему у различитом степену, али оно што недостаје јесте општи приступ, јасни циљеви и воља да се настави и оствари овај циљ. Национални оквир квалификација би могао бити тај оквир који ће каналисати напоре свих заинтересованих страна са циљем да се постигну транспарентност, флексибилност, квалитет и релевантност квалификација.

На основу резултата пописа и анализа, формулисано је 15 препорука.

1. Потребно је усвојити НОКС и одговарајуће законе и подзаконске акте како би се решила питања стандарда, шифре, назива, нивоа, сектора и регистра квалификација. Национални оквир квалификација ће дати постицај за даљи развој квалификација заснованих на ИУ и обезбедити опште разумевање квалификација и ИУ. Примена различитих приступа, методологија и разумевања кључних елемената као што су ИУ, СК и описи посла чини систем

⁶ Двадесет и шест (26) процената свих квалификација ССОО.

квалификација у Србији неодређеним. Као последица, поређење ИУ са дескрипторима нивоа НОКС-а није могуће за неке од квалификација. Национални оквир квалификација ће довести до заједничког разумевања компетенција и ИУ које би требало користити у целокупном систему квалификација у Србији.

2. Усвајање НОКС-а би требало да прати развијање инструмената и процеса који ће омогућити његово адекватно спровођење. Поред закона, треба усвојити одговарајућа подзаконска акта која ће подржати јединствену примену НОКС-а на свим нивоима и у свим врстама образовања. Усвајање закона ће утицати на промене у стандардима акредитације у ВО.
3. Стандард квалификације би требало да буде основа за укључивање квалификација у НОКС, а стога и у регистар. Требало би поново размотрити елементе СК при развијању регистра и интегрисати их у његову структуру. Увођење јавно доступног стандарда квалификација у целокупан образовни систем побољшаће транспарентност система учинивши га разумљивијим широј јавности и лакшим за навигацију. На основу података у Попису, видљиво је да само 68 квалификација поседују све елементе стандарда квалификације⁷; 23 од ових квалификација јесу реформисане квалификације ССОО нивоа 3, а 45 представљају квалификације ССОО нивоа 4, заснованих се на исходима учења.
4. У средњем стручном образовању и обучавању (ССОО) требало би наставити са реформом која се базира на исходима учења и стандардима квалификација. Одабрани узорак квалификација потврђује прави приступ реформисању квалификација, те би стога требало наставити са овим приступом у реформисању остатка квалификација. Анализа садржаја квалификација показује да су ИУ 68 квалификација ССОО нивоа 3 и 4 у Попису усклађени са одговарајућим дескрипторима нивоа НОКС-а (нивои 3 и 4).
5. Квалификације ВО неопходно је ускладити са захтевима НОКС-а. То подразумева помене у стандардима, критеријумима за акредитацију и процедурама. Потребно је да овај процес буде организован и испланиран како би омогућио транзицију са постојеће праксе на квалификације ВО релевантне на тржишту рада, а засноване на стандарду квалификација и исходима учења (знања, вештине, способности и ставови).
6. У неформалном образовању постојало је више различитих пракси и приступа, па ће стога увођење НОКС-а допринети стварању јединствене праксе када је реч о укључивању неформалних квалификација у НОКС. Потребно је наставити са радом на развијању образовања одраслих (неформалног образовања), као и на признавању претходног учења (ППУ). С обзиром да се ови напори спроводе паралелно са развијањем НОКС-а, координација и синергија морају се осигурати.
7. Попис представља добар аналитички инструмент, али га такође треба користити и као полазну тачку за развијање Националног регистра квалификација. Попис представља свеобухватан и комплетан списак активних квалификација у формалном образовању у Србији.
8. Што се тиче потребних статистичких података, неопходно је укључити потребе које проистичу из успостављања регистра квалификација и НОКС-а у прикупљање статистичких података из сектора образовања, рада и запошљавања. Исто тако, треба ускладити методолошки приступ у прикупљању података. Ово се односи углавном на податке о ученицима које прикупља Републички завод за статистику. Статистички подаци прикупљени од стране различитих институција и различитих методологија треба да буду усклађени.
9. Постоји потреба да се изгради системски и регулисан приступ социјалном партнерству и учешћу социјалних партнера у развоју и реализацији квалификација. Модел социјалног партнерства треба да се развија и спроводи, не само у идентификацији квалификација и одговарајућих стандарда квалификација, већ и у развијању наставних програма и укључивању социјалних партнера у процес реализације образовних програма и оцењивање. На националном нивоу, потребно је формирати секторска већа и обезбедити релевантност квалификација.
10. Потребно је усвојити Националну класификацију занимања и одговарајуће стандарде занимања (описе рада), осмислити механизме за њихов даљи развој и повезати их са НОКС-ом. У оквиру социјалног партнерства, министарства надлежна за питања образовања, рада и

⁷ Осим шифре и сектора квалификације које тек треба дефинисати.

запошљавања морају да пронађу институционално решење како би установили, одржавали и развијали Националну класификацију занимања, стандарде занимања и НОКС.

11. Потребно је проценити релевантност квалификација, пре свега квалификација које нису базирани на описима рада. На системском нивоу, овај напор захтева оснивање секторских већа која могу оценити релевантност појединачних квалификација за одређени сектор. Неопходно је осмислити инструменте, методологије, процесе и институционални оквир за развијање стандарда занимања. У Србији не постоји системски приступ анализи потражње, привреде и потреба тржишта рада. Ово представља недостатак у систему квалификација који је потребно решити усвајањем НОКС-а. Иако за одабране квалификације ССОО постоје описи рада, анализа посла је спроведена за појединачне квалификације и *ad hoc*.
12. Национални регистар/каталог квалификација треба да буде доступан јавности, а институционалне мере и одговорности у развоју и одржавању регистра дефинисане.
13. Иако ревидирање квалификација није предвиђено на системском нивоу, потребно је увести и спровести овај процес на организован и плански начин. Планирање ревизије квалификација омогућило би више системски увид у потребу за мењањем квалификација.
14. Стандарди оцењивања морају бити чврсто повезани са ИУ. Исходи учења су дефинишући аспект у креирању стандарда оцењивања и врста оцењивања.
15. Систем квалификација мора да буде транспарентнији и прилагођенији корисницима, чинећи основни скуп података о квалификацијама доступним широј јавности.

Извештај на крају износи закључке о процесу повезивања НОКС-а са ЕОК-ом, на основу критеријума Европског оквира. По питању укључивања појединачних квалификација у НОКС, заједничко је мишљење чланова Стручног тима за израду НОКС-а да се само квалификације које испуњавају дефинисане критеријуме и које прођу кроз процедуру акредитације могу укључити у НОКС. Најмањи критеријум који се мора испунити јесте да се квалификација базира на СК и има ИУ дефинисане као знања, вештине, способности и ставове. Потребно је развити процедуре за укључивање квалификација у НОКС, узимајући у обзир све нивое и врсте образовања. У овом моменту, једино реформисане квалификације ССОО испуњавају критеријуме и могу се узети у обзир за укључивање у НОКС.

Садржај

Изрази захвалности	2
Резиме	3
Списак скраћеница	8
Увод.....	9
Циљеви пописа и анализе	9
Структура извештаја	10
1. Методологија и процес	10
Обим пописа	10
Обим анализе; узорак квалификација	12
Методологија и алати	13
Прикупљање података	18
2. Попис квалификација	19
Садржај	19
Подаци.....	26
Отворена питања	27
3. Анализа садржаја квалификација	29
4. Анализа квалитета квалификација.....	31
5. Препоруке	33
6. Закључци за повезивање са ЕОК-ом	34

Списак скраћеница

DACUM	Развој курикулума (<u>D</u> eveloping <u>A</u> <u>C</u> urricul <u>U</u> M)
ECVET	Европски систем преноса бодова у стручном образовању и обучавању
ЕСПБ	Европски систем преноса и акумулације бодова
ISCO	Међународна стандардна класификација занимања
ВО	Високо образовање
ЕТФ	Европска фондација за обуку
ЗВСС	Знања, вештине, способности и ставови; области дескриптора нивоа НОКС-а
ЗУОВ	Завод за унапређивање образовања и васпитања
ИУ	Исходи учења
КАПК	Комисија за акредитацију и проверу квалитета
КАРДС	Програм помоћи заједнице за обнову, развој и стабилизацију
МПНТР	Министарство просвете, науке и технолошког развоја
НОК	Национални оквир квалификација
НОКС	Национални оквир квалификација у Србији
НПП	Наставни план и програм
НСВО	Национални савет за високо образовање
НСЗ	Национална служба за запошљавање
ОАС	Основне академске студије
ОСС	Основне струковне студије
ППУ	Признавање претходног учења
СВ	Секторска већа
СК	Стандард квалификације
СОО	Стручно образовање и обучавање
ССООО	Савет за стручно образовање и образовање одраслих
СТ за НОКС	Стручни тим за израду НОКС-а

Увод

Успостављање Националног оквира квалификација за целоживотно учење у Србији (НОКС) подржава реформу ка модерном, релевантном и флексибилном систему образовања и обучавања у Србији; систему образовања и обучавања који одговара потребама економије и друштва и омогућава мобилност и напредовање ученика кроз такав систем. Развој Националног оквира квалификација у Србији следио је два одвојена пута. Савет за високо образовање је 2008. године развио НОК за високо образовање (нивои 6-8) у оквиру Болоњског процеса. Савет за стручно образовање и образовање одраслих је 2013. године одобрио документ НОК-а за средње стручно образовање, формално и неформално (нивои 1-5). Крајем 2013. године, Министарство просвете, науке и технолошког развоја одлучило је да развије интегрисан НОК који би обухватао квалификације свих нивоа и врста. Стручни тим за израду Националног оквира квалификација у Србији основан је 2014. године, што је резултирало документом „Нивои и описи квалификација у Националном оквиру квалификација у Србији и разврставање квалификација према нивоима Националног оквира квалификација у Србији“⁸, који је 2016. године усвојен од стране НСВО и ССООО.

Стручни тим за израду НОКС-а припрема предлоге како би се одлучило које квалификације ће бити укључене у НОКС. Овај напор захтева детаљан преглед квалификација које тренутно постоје у Србији. У том циљу, паралелно са радом СТ за израду НОКС-а, спроведени су попис и анализа квалификација, са МПНТР и СТ за НОКС као корисницима.

Попис и анализа састоје се из три дела:

- *Попис* пружа свеобухватни и систематични преглед квалификација које тренутно постоје у Србији.
- *Анализа садржаја квалификација* пореди исходе учења квалификација са описима (дескрипторима) нивоа НОКС-а.
- *Анализа квалитета квалификација* испитује главне карактеристике у вези са квалитетом квалификација.

Циљеви пописа и анализе

Попис и анализа имају два главна циља:

1. Пружање доказа за доношење одлука о укључивању квалификација у Регистар НОКС-а и смештање квалификација на одговарајуће нивое НОКС-а.

Попис и анализа дају увид у број и врсте квалификација у Србији. Ово је покренуло дискусије у оквиру СТ за НОКС и резултати пописа и анализе пружају подршку предлозима СТ за НОКС у вези са следећим питањима:

- Шта су квалификације у Србији?
- Које квалификације се могу укључити у Регистар НОКС-а зато што испуњавају елементе осигурања квалитета које прописује НОКС (стандард квалификације).

Регистар НОКС-а представља интегрални део НОКС-а. Регистар ће побројати квалификације које су укључене у НОКС. Успостављање Регистра ће бити регулисано Занок о НОКС-у. Закон ће прописати обавезне елементе Регистра као и захтеве за квалификације које ће бити укључене у Регистар. Даље дефинисање оперативних детаља и одржавања Регистра биће регулисано подзаконским актима.

2. Обезбеђивање доказа за спровођење процеса повезивања (референцирања) НОКС-а са Европским оквиrom квалификација.

⁸ Усвојен од стране Савета за стручно образовање и образовање одраслих одлуком бр. 611 - 00 - 000052/13/2016 - 03 05.04.2016. и Националног савета за високо образовање одлуком бр. 15/2016 - 06 датума 26.02.2016.

Повезивање НОКС-а са ЕОК-ом заснива се на 10 критеријума за повезивање⁹. Попис и анализа пружају доказе за два критеријума.

- Критеријум 3 за повезивање са ЕОК-ом: Национални оквир квалификација и његове квалификације заснивају се на принципу и циљу исхода учења.
- Критеријум 4 за повезивање са ЕОК-ом: Процедуре за укључивање квалификација у национални оквир квалификација јесу транспарентне.

Структура извештаја

Поглавље 1 – *Методологија* описује обим пописа и анализе, методологију и алате који су коришћени у три дела пописа и анализе, избор узорка квалификација за анализу и процес прикупљања података.

Поглавље 2 – *Попис* описује садржај пописа, класификацију квалификација у групе квалификација и економске секторе, које квалификације испуњавају стандард квалификације и отворена питања.

Поглавље 3 – *Анализа садржаја квалификација* описује резултате такве анализе.

Поглавље 4 – *Анализа квалитета квалификација* описује резултате такве анализе.

Поглавље 5 – *Препоруке* дају 15 препорука заснованих на резултатима пописа и анализе.

Поглавље 6 – *Закључци о повезивању са ЕОК-ом* представљају закључке у вези са критеријумима 3 и 4 процеса повезивања НОКС-а са ЕОК-ом.

Прилози извештају представљају изворе информација, списак институција и заинтересованих страна који су консултовани, као и готове табеле и упитнике за анализу.

1. Методологија и процес

Обим пописа

Обим пописа и анализе постојећих квалификација у Србији дискутовани су и постигнут је договор у оквиру СТ за НОКС и МПНТР. Одлучено је да ће Попис обухватати формалне квалификације система средњег и после средњег стручног образовања и високог образовања, као и квалификације неформалног образовања и система образовања одраслих. Такође је одлучено да ће се у попису наћи само активне квалификације које се тренутно могу стећи у систему образовања и обучавања. Што се неформалних квалификација тиче, постигнут је договор о укључивању само оних квалификација које су акредитоване од стране МПНТР и НСЗ. Попис не укључује квалификације остварене завршетком основног образовања или општег средњег образовања.

Попис укључује квалификације које воде ка регулисаним професијама. Закон о регулисаним професијама и признавању професионалних квалификација тренутно је у фази јавних расправа и очекује се да ће бити усвојен 2017. године.

Попис не укључује професионалне квалификације за чије вршење је потребна посебна дозвола или одобрење, као што је, на пример, адвокат. Приступ питању професионалних квалификација биће дефинисан НОКС-ом, те је стога за сада одлучено да се ове квалификације не укључују у Попис.

Закон¹⁰ признаје мајсторско образовање и предвиђа мајсторски испит за стицање мајсторске квалификације. Мајсторске квалификације припадају после средњем стручном образовању, а додељен им је ниво 5 НОКС-а. Тренутно у систему не постоји ниједна активна мајсторска квалификација.

⁹ <http://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetailDoc&id=10973&no=2>

¹⁰ Закон о основама система образовања и васпитања, „Службени гласник РС” бр. 72/2009, 52/2011, 55/2013.

Групе квалификација

У Попис је укључено укупно 1558 квалификација. За сврхе овог пописа и анализе, квалификације смо поделили на образовне подсекторе и групе квалификација.

Средње стручно образовање и обучавање

Попис разликује 4 групе квалификација ССОО:

- квалификације ССОО нивоа 3
- квалификације ССОО нивоа 4
- квалификације ССОО ИУ* нивоа 3
- квалификације ССОО ИУ* нивоа 4.

*Ознака „ИУ“ користи се како би се назначиле квалификације које су започеле као огледи и већина их је базирана на стандарду квалификација и исходима учења¹¹. До сада су 54 квалификације из огледа уведене у систем формалног СОО.

Попис обухвата квалификације из свих (15) образовних сектора формалног средњег стручног образовања¹².

После средње стручно образовање и обучавање

Квалификације после средњег образовања чине такозване специјализације. Оне су укључене у попис као квалификације СОО нивоа 5.

Неформалне квалификације

Попис прави разлику између неформалних квалификација које су развиле различите институције и програми/пројекти:

- НСЗ: Акредитовани програми обучавања одраслих и програми обучавања које спроводи Национална служба за запошљавање (НСЗ).
- КАРДС: Квалификације које се развијају за образовање одраслих у регионалним Центрима за стручно усавршавање у оквиру КАРДС пројекта.
- Друга шанса: Квалификације које је развио пројекат „Друга шанса“.
- Функционално основно образовање одраслих за одрасле припаднике ромске заједнице.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја акредитовало је последње три групе квалификација и оне су објављене у „Просветном гласнику“.

Високо образовање

Попис укључује седам група квалификација ВО:

- стручни назив са назнаком звања првог степена академских студија (основних академских студија/ОАС) из одговарајуће области (180 ЕСПБ);
- стручни назив са назнаком звања првог степена струковних студија (основних струковних студија/ОСС) из одговарајуће области (180 ЕСПБ);
- стручни назив „дипломирани“ са назнаком звања првог степена основних академских студија (дипломских академских студија/ДАС) из одговарајуће области (240 ЕСПБ);
- академски назив мастер са назнаком звања другог степена дипломских академских студија (мастер академских студија/МАС) из одговарајуће области (180 + 120 или 240 + 60 ЕСПБ);
- стручни назив специјалиста са назнаком звања другог степена основних академских студија (специјалистичких академских студија/САС) из одговарајуће области (300 + 60 ЕСПБ);

¹¹ Од 74 пилотиране квалификације, 71 има дефинисане ИУ.

¹² Образовни сектори су дефинисани Правилником из 1992. године.

- стручни назив специјалиста са назнаком звања другог степена струковних студија (специјалистичких струковних студија/ССС) из одговарајуће области (180 + 60 ЕСПБ);
- научни назив доктор наука одређене области докторских, односно академских студија трећег степена (300 + 180 ЕСПБ).

Све квалификације ВО које се налазе у Попису стичу се након успешног завршетка акредитованог студијског програма у високој школи струковних студија или на факултету (универзитету).

Постоји дилема око тога шта чини квалификацију у ВО, стручни, академски односно научни назив са назнаком звања или студијски програм. У оквиру надлежности Националног савета за високо образовање (НСВО) јесте да „утврђује листу стручних, академских и научних назива са назнаком звања одговарајућег степена студија из одговарајућих области и скраћенице стручних, академских и научних назива“¹³. Комисија за акредитацију и проверу квалитета (КАПК), тело независно од НСВО, одговорно је за акредитацију студијских програма. Тренутно постоји 2641 акредитованих програма у ВО¹⁴. Након разматрања и консултација, Стручни тим за НОКС дошао је до закључка да квалификације у ВО представљају стручне, академске и научне називе, с обзиром да се исти назив може стећи успешним завршетком различитих акредитованих програма. Стога, Попис укључује 895 стручних и научних назива ВО. Међутим, дилема и даље остаје зато што високошколске установе додају информације о академским називима (назив програма, модула) које прецизније дефинишу квалификацију. (Погледати Отворена питања из Поглавља 2 овог извештаја.)

Попис обухвата квалификације ВО из свих (5) научних, уметничких, односно стручних области и одговарајућих 46 образовно-научних, односно образовно-уметничких поља¹⁵.

Главни део посла на Попису завршен је у августу 2015. године. Промене настале након овог датума нису део Пописа. Ово се углавном односи на увођење мастер струковних студија изменама и допунама Закона о високом образовању¹⁶ и Правилником о листи стручних, академских и научних назива¹⁷.

Обим анализе; узорак квалификација

Од укупно 1558 квалификација укључених у Попис, одабран је узорак¹⁸ квалификација за дубљу анализу. Било је веома важно направити избалансирани одабир квалификација за узорак. У консултацији са корисницима, усвојени су следећи критеријуми за одабир. Одабране квалификације би требало да омогуће:

1. Вертикалну дијагностику квалификација у образовном систему - анализа ће обухватити узорак квалификација које се налазе на свим нивоима образовања у једном економском сектору.
2. Хоризонталну дијагностику квалификација у образовном систему - у ВО постоје различите групе квалификација које припадају истом нивоу, тако да ће анализа обухватити узорак две квалификације истог нивоа. Исто тако, постоје квалификације у неформалном и формалном систему образовања које се налазе на истом нивоу.
3. Што се економског сектора тиче, нагласак се ставља на сектор Пољопривреда, производња и прерада хране као један од приоритетних сектора привреде Републике Србије. Стога, узорак укључује квалификације за овај сектор на свим нивоима. Ова анализа треба да обезбеди податке о развојном карактеру исхода учења за квалификације у сектору пољопривреде на свим нивоима образовања.

¹³ Закон о високом образовању, „Службени гласник РС“ бр. 76/2005, 100/2007, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013, 99/2014.

¹⁴ КАПК, Водич кроз акредитоване студијске програме на високошколским установама у РС, 14. октобар 2016.

¹⁵ Регулисаних Законом о високом образовању.

¹⁶ „Службени гласник РС“ бр. 68/2015.

¹⁷ „Службени гласник РС“ бр. 100/2015.

¹⁸ Термин „узорак“ се овде више користи у смислу „случај“ него у смислу статистике.

4. Поред Пољопривреде, производње и прераде хране, узорак обухвата квалификације ССОО и неформалног образовања у привредним секторима Електротехника, Машинство и обрада метала, Економија, право и администрација, Геодезија и грађевинарство и Шумарство и обрада дрвета. Ово би требало да донесе увид у везе између формалних и неформалних квалификација.

На основу горе поменутих критеријума, одабрано је 27 квалификација. Расподела квалификација по нивоима и привредним секторима изгледа овако:

1. ССОО – 11 квалификација из 6 различитих привредних сектора (Пољопривреда, производња и прерада хране, Машинство и обрада метала, Електротехника – укључујући ИКТ, Економија, право и администрација, Геодезија и грађевинарство и Шумарство и обрада дрвета);
2. После средње СОО – 2 квалификације које припадају сектору Пољопривреда, производња и прерада хране;
3. ВО – 7 квалификација које припадају сектору Пољопривреда, производња и прерада хране као и свим групама и нивоима квалификација у ВО; и
4. Неформално образовање – 7 квалификација из свих 6 привредних сектора.

Код квалификација СОО, две квалификације су одабране из сваког од сектора, по једна са нивоа 3 и нивоа 4. Код сектора Економија, право и администрација, избарана је само једна квалификација, јер у том сектору не постоје квалификације на нивоу 3. У договору са корисницима, одлучено је да се за узорак бирају само квалификације које су засноване на исходима учења.

Код спровођења анализе квалитета квалификација додата је још једна квалификација ССОО из сектора ИКТ.

Листа квалификација као и анализа презентовани су у Прилогу 3 – Узорак квалификација СОО, ВО и неформалног образовања које су коришћене за анализу квалитета квалификација.

Методологија и алати

Методологију и алате коришћене при спровођењу овог пописа и анализе осмислила је ЕТФ. Развијени су и тестирани првобитно у Бившој Југословенској Републици Македонији у 2014. и 2015. години, где су попис и анализа реализовани у сврхе процеса повезивања са ЕОК-ом. У току припремне фазе, алати су прилагођени контексту РС.

Попис

Попис има форму *excel* радног листа и садржи 26 категорија. Категорије су прилагођене контексту РС тако што су усклађене са предложеним елементима стандарда квалификације¹⁹ (СК). Прелиминарно истраживање евидентно је показало да неке од колона морају остати празне јер или подаци недостају, или се прво неке одлуке морају донети од стране СТ за НОКС. Ипак, одлучено је да треба задржати све категорије (колоне) података у Попису и допунити их подацима који недостају у каснијој фази.

Попис је двојезичан; све категорије података уносе се и на српском и на енглеском језику.

У уоквиреном тексту испод дато је објашњење 26 категорија Пописа. Бројеви одговарају бројевима у Попису. Додатак СК²⁰ указује на то да је категорија део стандарда квалификације.

Категорије података у Попису

¹⁹ Стандард квалификације представља садржај одређене квалификације дефинисан на основу 14 елемената. Укључује податке о идентификацији и класификацији квалификације, предуслове и мобилност квалификације, описе рада и ИУ, елементе осигурања квалитета. (Нацрт документа НОКС-а, Београд, октбар 2016. године).

²⁰ Елемент 14 стандарда квалификације није укључен у Попис. Нацрт документа НОКС-а из октобра 2016. године формулише га као референтне податке о квалификацији – тело одговорно за одобравање, датум одобравања, датум провере квалификације, датум уноса у Регистар. Одлуке о овим поступцима још увек нису донете.

1. Шифра квалификације у Регистру НОКС-а (СК1)²¹ представља јединствен код квалификације на основу класификације у оквиру НОКС-а. Тренутно не постоји регулатива која би дефинисала класификациону шифру квалификација. Нацрт документа о НОКС-у (октобар 2016. године) даје предлог за креирање шифре квалификација. Шифра квалификације ће бити дефинисана Законом о НОКС-у.
2. Назив квалификације (на српском језику, уз енглески превод) (СК2) представља стручни, академски односно научни назив са назнаком звања на дипломи или сертификату. Назив квалификације јесте лексички израз који даје прецизне информације о квалификацији, довољне за њено основно признавање.
3. Врста документа о квалификацији: диплома, сертификат и друго (СК6). Квалификација је формално признање стечених компетенција. Појединац стиче квалификацију када надлежно тело утврди да су постигнути исходи учења прописани стандардом квалификације, шта се потврђује јавном исправом (дипломом или уверењем/сертификатом). Како бисмо правили разлику између квалификација које се базирају на ИУ и оних које то нису, користе се следеће категорије: (1) диплома за квалификације које нису засноване на ИУ (2) диплома + уверење о положеним испитима²² у оквиру програма за образовне профиле засноване на ИУ у ССОО, (3) диплома + додатак дипломи у високом образовању за квалификације које су базиране на ИУ и (4) уверење за неформалне квалификације.
4. Врста квалификације упућује на усвојену класификацију квалификација (СК5). Нацрт документа о НОКС-у из октобра 2016. године предлаже 4 врсте квалификација: стручне, опште, академске и струковне. За потребе пописа и анализе, квалификације су подељене у „групе“ квалификација које се могу стећи у систему образовања и обучавања у Србији на различитим нивоима и образовним секторима (погледати Групе квалификација у тексту изнад).
5. Сектор квалификације представља класификацију квалификација засновану на њиховој вези са економским сектором (СК6). Ова колона је остављена празна јер још увек не постоји усаглашеност око класификације сектора квалификација. Тренутна класификација образовних сектора се разликује. У СОО класификација је застарела и базирана на прописима усвојеним деведесетих година. Поља и области који се користе у ВО чине да је тешко повезати квалификације са привредним секторима. Нацрт документа о НОКС-у из октобра 2016. године предлаже класификацију квалификација у оквиру Националног оквира квалификација у Србији. Закон о образовању одраслих²³ увео је Секторска већа (СВ) као тела Савета за стручно образовање и образовање одраслих (ССООО). Секторска већа су тренутно у процесу оснивања. Она ће бити надлежна за квалификације у својим секторима.
6. Економски сектор (СК3) према Јединственој номенклатури занимања²⁴. Јединствена номенклатура занимања развијена је осамдесетих, а усвојена почетком деведесетих година прошлог века, што значи да је 20 година стара. Номенклатура је застарела и није компатибилна са Међународном класификацијом занимања (ISCO), али се и даље користи за повезивање квалификација са економским секторима. Квалификације ССОО поседују референтни код који их повезује са занимањима у Номенклатури. Квалификације у ВО не поседују такав формални код. За потребе пописа, коришћене су шифре које је НСЗ за своје интерне потребе доделила сваком од назива/квалификација у ВО. Ове шифре су потом коришћене за идентификацију економских сектора којима те квалификације припадају.
7. Веза са шифром у ISCO. Ова колона је остављена празна јер Национална класификација занимања још увек није усвојена. Уз подршку IPA 11, израђен је предлог пројекта усклађивања Националне класификације занимања са ISCO-08 стандардом, али документ никада није званично усвојен.

²¹ СК1 указује на елемент стандарда квалификације.

²² Правилник о јавним исправама који издају средње школе, „Службени гласник РС“, бр. 31/2006, 51/2006, 44/2013 и 43/2015

²³ Закон о образовању одраслих, „Службени гласник РС“, бр. 55/2013

²⁴ Јединствена номенклатура занимања, Савремена администрација, Београд, 1990. Хоризонтална класификација занимања.

8. Назив тела за доделу диплома/сертификата (СК13). Тело које додељује квалификацију надлежно је за издавање сертификата/диплома. У Србији, то су средње (стручне) школе, факултети, универзитети и високе школе струковних студија. Систем акредитације пружалаца/реализатора програма неформалног образовања на раном је степену развоја. Правна основа за акредитацију ових реализатора јесте Закон о образовању одраслих и подзаконска акта која су тек недавно усвојена.

9. Статус тела за доделу диплома/сертификата може бити државни или приватни. Попис обухвата квалификације које се стичу како кроз државне тако и кроз приватне образовне институције у случају да су верификоване (средње стручне школе) од стране МПНТР или акредитоване од стране КАПК-а.

10. Да ли се квалификација заснива на исходима учења? (СК11) Да / Не. Исходи учења су експлицитни искази о резултату учења. Исходи учења (знања, вештине и способности и ставови) значајна су карактеристика квалификације, не само зато што НОКС подржава упоредивост квалификација на националном нивоу у смислу нивоа постигнутих исхода учења, већ и у циљу обезбеђивања основе за компарацију националних квалификација на европском нивоу.

11. Коментар на исходе учења - исходи учења су формулисани као знања, вештине, способности и ставови (ЗВСС) или на неки други начин? (СК9)

12. Начин тестирања достигнутог ИУ (СК12). Закони који уређују различите нивое образовања прописују начине оцењивања. У ССОО, након завршетка трогодишњег програма наставе, полаже се завршни испит. С обзиром да је у току реформа у ССОО, неке од квалификација (тзв. огледи) засноване су на СК и ИУ, док друге нису и имају дефинисане само циљеве учења. За квалификације које се базирају на сумативним методама оцењивања ИУ, полаже се државни завршни испит (трогодишњи програми) и државна стручна матура (четворогодишњи програми) који су исти за све ученике; у процес су уграђени механизми провере квалитета, испити оцењују постигнућа ИУ, а социјални партнери учествују у испитном процесу. Закон о основама система образовања и васпитања предвиђа да ће програм државног завршног испита у ССОО бити усвојен до краја школске 2016/2017. године, а програм за државну, стручну и уметничку матуру до краја 2017/2018. године. Како би се разликовале квалификације за које постоје дефинисани ИУ, уведене су четири категорије: државни завршни испит, завршни испит, државна матура и матура. Што се тиче високог образовања, Закон о високом образовању прописује да програми основних студија и специјализација могу да подразумевају дипломски/завршни рад, док је за мастер студије (како академске, тако и струковне) такав рад обавезан. Стога, на појединачним студијским програмима јесте да дефинишу да ли ће завршни рад укључити као методу оцењивања. Докторска дисертација представља интегрални део завршнице докторских студија.

13. Начин стицања (СК4) указује на путеве стицања квалификације. У Србији, квалификација се може стећи кроз формално или неформално образовање, или путем ППУ. Систем ППУ налази се у раној фази развоја.

14. Дужина трајања програма образовања/обуке за стицање квалификације (СК10) дефинисана је временском јединицом и/или кредитним бодовима. Дужина трајања програма обуке неформалног образовања изражена је у часовима - сатима. Програми средњег стручног образовања трају или три (за квалификације нивоа 3), или четири године (за квалификације 4. нивоа). Програми за стицање квалификације нивоа 5 (мајсторско односно специјалистичко образовање) трају од једне до две године. У ВО, дужина студијских програма представљена је кредитима из Европског система преноса бодова (ЕСПБ).

15. Предуслови за стицање квалификације (СК8) дефинишу улазне захтеве за програм учења који води до стицања квалификације. У Србији предуслови могу бити: основно образовање за упис на средње образовање; средње образовање у трајању од три или четири године за упис на ВО; средње образовање + радно искуство за стицање квалификације нивоа 5; диплома 1. нивоа високог образовања („бачелор“) за стицање квалификације на нивоу 7 (мастер) и диплома 2. степена високог образовања (мастер) као предуслов за докторске студије.

16. Даља мобилност у систему квалификација (СК9). Ова колона садржи податке о могућем приступу наредном нивоу квалификације и, ако таква могућност постоји, ком нивоу.
17. Опис посла (СК7) наводи да ли је опис посла за квалификацију доступан и, у случају да јесте, у ком документу се налази. Описи посла су основа за развијање ИУ и изражени су у дужностима (стручне компетенције) и одговарајућим задацима (јединице компетенције). У Србији се називају радним компетенцијама.
18. Постојећа процедура за акредитацију наводи да ли таква процедура постоји за конкретну квалификацију и, у случају да је одговор позитиван, ко је за ту процедуру одговоран. Акредитација квалификације елемент је од суштинског значаја у систематском и транспарентном процесу осигурања квалитета. Као што се може очекивати, процедуре и надлежна тела различити су у зависности од нивоа квалификације, односно од тога да ли квалификација припада предуниверзитетском образовању, или је у питању квалификација ВО. Такође, подаци у овој колони показују развој система осигурања квалитета у Србији. Пре него што је Савет за СООО установљен Законом²⁵, надлежност за акредитацију (одобравање) квалификација предуниверзитетског образовања припадала је МПНТР. У области ВО, КАПК је надлежан за акредитацију установа и студијских програма.
19. Ниво квалификације у НОКС-у (СК4)²⁶. Ниво квалификације на основу врсте. Нацрт Документа НОКС-а из октобра 2016. године даје предлог осам нивоа квалификација у Србији, као и врста квалификација на сваком нивоу.
20. Постојећи ниво квалификације.
21. Институција/тело које је развило квалификацију. Пре него што је ЗУОВ²⁷ основан, МПНТР било је одговорно за развијање предуниверзитетских квалификација (курикулума/програма). У ВО, факултети, високе школе струковних студија и универзитети (за интегрисане студијске програме) одговорни су за развијање студијских програма.
22. Година првог објављивања квалификације.
23. Ревизија квалификације треба да садржи податак о томе да ли ће квалификација вероватно бити ревидирана или укинута у наредних годину или две дана. Ова колона је остала празна јер не постоји план за ревизију квалификација.
24. Статистички подаци о ученицима и студентима требало би да дају број ученика и студената носилаца конкретне квалификације. Ова колона је остављена празна зато што не постоје подаци о ученицима/студентима по квалификацији.
25. Релевантна документација за конкретну квалификацију. Најрелевантнија документа за квалификације СОО јесу наставни планови и програми који се објављују у „Просветном гласнику“, али се битни подаци могу да нађи и у приручницима за матуру и завршни испит. За студијске програме ВО, релевантни подаци могу се наћи у документацији која се подноси КАПК-у при захтеву за акредитацију студијских програма, као и у одлукама које потом КАПК доноси.
26. Кључни документи који чине квалификацију. У овој колони дати су кључни документи за квалификације које су изабране за дубљу анализу. Ови подаци такође приказују развој у СОО и транзицији од циљева образовања ка СК и ИУ.

Свеобухватно прикупљање података за попис завршено је у августу 2015. године. Од тог периода, дошло је до извесних промена које нису укључене у попис. Рад СТ за НОКС није завршен, и у моменту подношења овог извештаја доступан је само нацрт документа НОКС-а.

Анализа садржаја квалификација

²⁵ Закон о основама система образовања и васпитања, 2009.

²⁶ Ниво НОКС-а у Попису заснива се на подацима доступним у моменту састављања Пописа.

²⁷ Одлука Владе о оснивању Завода објављена је у „Службеном гласнику РС“, бр. 73/04, јуна 2004. године.

Сврха анализе садржаја квалификација јесте да обезбеди доказе за смештање квалификација на одређени ниво НОКС-а. Како би се ово постигло, формулације исхода учења за одређене квалификације упоређене су са дескрипторима (описима) нивоа НОКС-а за конкретан ниво. Анализа садржаја квалификација спроведена је на узорку од 27 квалификација (погледати Прилог 3).

Алати за анализу садржаја квалификација састоје се од табела, примера и упутстава. Табела је попуњена за свих 27 квалификација које чине узорак, тако што је за сваку од квалификација праћено следећих 5 корака:

1. Идентификовати најрелевантнију документацију за квалификацију у којој се могу наћи формулације исхода учења.
2. Убацити најосновније информације о квалификацији у табелу (назив, индиковани ниво НОКС-а, да ли је квалификација заснована на исходима учења, документација коришћена за анализу, датум развијања квалификације, институција која је развила квалификацију).
3. Оценити везу између формулације ИУ и дескриптора нивоа НОКС-а, као и разлике између њих. Укључити ову информацију у табелу.
4. Упоредити ИУ са дескрипторима нивоа НОКС-а користећи табелу (за оне квалификације чија формулација ИУ остварује у већој или мањој мери директну везу са дескрипторима нивоа НОКС-а).
5. Описати разлике између идентификованих формулација ИУ и дескриптора нивоа НОКС-а (за квалификације које не остварују никакву везу са дескрипторима нивоа НОКС-а). Ови описи могу касније бити употребљени за дубљу анализу садржаја таквих квалификација у циљу њиховог додељивање одређеном нивоу НОКС-а.

Прилог 4 садржи попуњене табеле за свих 27 квалификација из узорка.

Анализа квалитета квалификација

Национални оквир квалификација у Србији је инструмент за реализацију квалитетног система квалификација. Сврха анализе квалитета квалификација јесте да обезбеди додатне информације за попис у вези са 5 елемената квалификационог циклуса²⁸.

²⁸ Фокус квалификационог циклуса јесте на квалификацијама СОО и релевантности на тржишту рада. Треба имати у виду да су квалитет и релевантност повезани са сврхом квалификације, а да то нису увек запошљавање и потребе тржишта рада.

Инструмент за анализу квалитета квалификација је упитник. Питања су груписана у 5 блокова који се односе на делове циклуса развоја и реализације квалификација:

- I. Релевантност за тржиште рада – процењује се кроз питања о учешћу социјалних партнера у одређивању потребе за квалификацијом и везе са одређеним занимањем/занимањима.
- II. Стандарди и структура – процењује се кроз питања о различитим стандардима који су основа за квалификацију и њиховој повезаности, учешћу социјалних партнера у дефинисању стандарда, периодичној модификацији и структури (потпуна или парцијална – структура дефинисана јединицама) квалификације.
- III. Процес учења – процењује се кроз питања о циљној групи, пракси, трајању, улазним захтевима, реализаторима програма образовања и обуке, акредитацији, статистичким подацима о упису и броју ученика/студената који су успешно завршили програм образовања/обуке и учешћу социјалних партнера у процесу учења.
- IV. Оцењивање – процењује се кроз питања о надлежности за оцењивање, оцењивачима, основама за оцењивање и врстама оцењивања, пре свега оцењивању практичног дела. Блок о оцењивању се односи на сумативно оцењивање које појединац мора да прође како би примио диплому или сертификат.
- V. Додела диплома или сертификата – процењује се кроз питања о телу надлежном за доделу јавне исправе о стеченој квалификацији, признавању квалификација и потврди транспарентности и контроле квалитета.

Упитник је попуњен за 28 узоркованих квалификација²⁹. Прилог 5 садржи попуњене упитнике за свих 28 квалификација из узорка.

Прикупљање података

Подаци и документација за попис и анализу прикупљени су углавном путем истраживања документације (*desk*). Неки подаци су били доступни на интернету, док су неки старији подаци (старији од 2000. године) достављени од стране главног корисника, МПНТР. Реализоване су консултације са представницима МПНТР, ЗУОВ – ЦСООО, НСЗ и СТ за НОКС. Детаљна листа консултованих институција и заинтересованих страна налази се у Прилогу 1 овог извештаја – *Консултоване институције и НОКС интересне групе*.

Примарни извор информација за попис и анализу били су правна документа, закони, прописи, подзаконска акта и одлуке.

²⁹ Код анализе квалитета додата је једна квалификација ССОО из сектора ИКТ.

За квалификације ССОО, исходи учења представљају део наставног плана и програма који се објављују у „Просветном гласнику“. С обзиром да је већина квалификација мењана у више наврата, НПП садрже бројне измене и допуне.

Већина квалификација после средњег стручног образовања развијене су 1997. године. Изазов је био пронаћи документацију. Релевантна документа обезбеђена су од стране МПНТР.

Што се неформалних квалификација тиче, ситуација зависи од тога која институција је развила квалификацију. Квалификације које је развио КАРДС, а акредитовало МПНТР, имају наставне планове и програме објављене у „Просветном гласнику“. Квалификације које је развила НСЗ представљају део Годишњег плана обуке који је интерни документ. НСЗ је само наручилац који набавља услуге обука.

За квалификације ВО, консултована је документација за акредитацију студијских програма, као и извештаји о самовредновању и оцењивању квалитета установа високог образовања (Стандарди 1-14). Што се анализе садржаја тиче, исходи учења квалификација ВО описани су у Стандарду 4 – *Компетенције дипломираних студената за акредитацију студијског програма*. За анализу квалитета квалификација ВО, консултована је документација за акредитацију и прилози Стандарду 5 – Курикулум, Стандард 7 – Упис студената, Стандард 8 – Оцењивање и напредовање студената уз Извештај о самовредновању установе ВО. Неки од података били су доступни на интернету. Интернет страница КАПК-а не садржи поднету документацију за акредитацију, већ само одлуке о акредитацији. За неке од одабраних квалификација ВО, документација за акредитацију била је доступна на сајту установа ВО, а за остале је МПНТР обезбедило податке.

Листа извора података који су коришћени за попис и анализу представљена је у Прилогу 2 – *Консултовани извори информација*.

Током рада на попису и анализи, национални експерт одржавао је комуникацију са ЕТФ-ом у вези са корекцијама и унапређивањем алата, као и појашњењем практичних и концептуалних питања. Током рада на попису и анализи, прикупљени подаци и сазнања презентовани су пред и дискутовани са СТ за НОКС. Укупни резултати пописа и обе анализе презентовани су широј групи заинтересованих страна на састанку у октобру 2016. године.

На основу исхода пописа и анализа, формулисана су отворена питања. Види Поглавље 2 овог извештаја.

2. Попис квалификација

Ово поглавље описује садржај Пописа. Како бисмо објаснили које квалификације су укључене у Попис, користили смо класификацију квалификација у групе квалификација и економске секторе. Подаци у Попису показују које квалификације испуњавају стандард квалификације у потпуности, које делимично, а које не. Ово поглавље укључује и отворена питања.

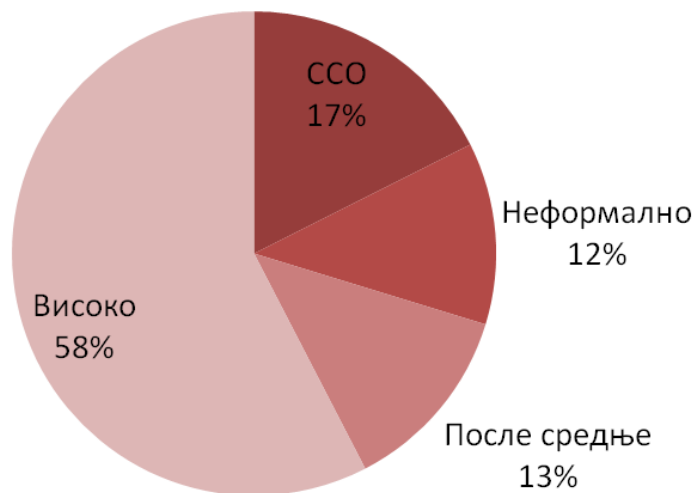
Садржај

Попис обухвата укупно 1.558 активних³⁰ квалификација. Од укупног броја, 277 квалификација припадају ССОО, 197 после средњем, 895 високом образовању, а 189 неформалном.

График 1 илуструје расподелу квалификација у Србији, правећи разлику између средњег и после средњег СОО, високог и неформалног образовања.

³⁰ Квалификације које се могу стећи у оквиру образовног система у Србији.

Квалификације у Србији

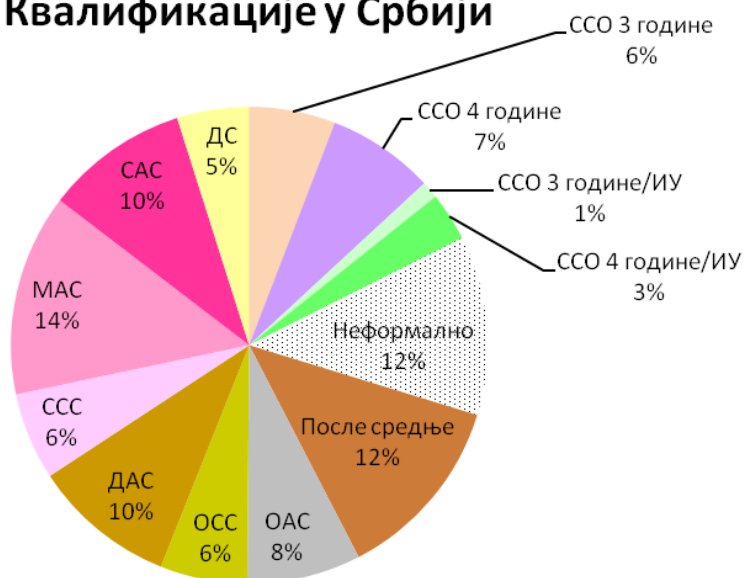

Гр

афикон 1 – Расподела квалификација међу образовним секторима (у %)

За сврхе овог пописа и анализе, направљена је детаљнија класификација квалификација којом је дефинисано 13 различитих група: 1. квалификације СОО нивоа 3; 2. квалификације СОО нивоа 3/ИУ; 3. квалификације СОО нивоа 4; 4. квалификације СОО нивоа 4/ИУ; 5. квалификације после средњег СОО; 6. квалификације неформалног образовања; 7. квалификације ВО ОАС; 8. квалификације ВО ОСС; 9. квалификације ВО ДАС; 10. квалификације ВО ССС (ОСС + специјализација); 11. квалификације ВО МАС; 12. квалификације ВО САС (МАС + специјализација); 13. квалификације ВО ДС.

Квалификације у Србији

Графикон 2 – Расподела квалификација међу 13 група квалификација (у %)

Високо образовање

Више од половине квалификација (57%) у Попису припадају ВО. Удео квалификација ВО био би знатно већи да су у Попис укључени студијски програми уместо назива са назнаком звања. Попис укључује 895 назива/квалификација ВО. У 2015. години постојало је 2.223 акредитованих програма у ВО, а у 2016. години више од 2.500³¹. Нацрт документа НОКС-а (октобар 2016. године) наводи да „термин квалификација замењује до сада употребљаване термине: стручна спрема, звање, стручни назив, образовни профил. У складу са тим, примери квалификација су: /.../ дипломирани биолог, мастер правник, итд.“ За потребе овог пописа и анализе, донета је одлука да се укључују стручни, академски односно научни називи са назнаком звања у ВО, у складу са горе наведеном дефиницијом.

У ВО постоје бројне „врсте“ квалификација захваљујући његовом диверзитету. Графикон 3 илуструје расподелу квалификација ВО у седам група. Две главне групе јесу академске и струковне студије. У оквиру академских студија постоје: основне академске студије (ОАС, 180 ЕСПБ), дипломске академске студије (ДАС, 240 ЕСПБ), мастер академске студије (МАС), специјалистичке академске студије (САС - МАС + специјализација) и докторске студије (ДС). Струковне студије обухватају основне струковне студије (ОСС) и специјалистичке струковне студије (ССС – ОСС + специјализација). Измене и допуне Закона о високом образовању³² подразумевају увођење мастер струковних студија, али до сада није акредитован ниједан студијски програм који води ка стицању такве квалификације).

Графикон 3 – Расподела квалификација ВО у 7 група квалификација (у %)

Средње стручно образовање и обучавање

³¹ Према Водичу кроз акредитоване студијске програме на високошколским установама у Републици Србији.

³² Закон о високом образовању, „Службени гласник РС“ бр. 76/2005, 100/2007, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013, 99/2014, 45/2015, 68/2015.

Попис обухвата 277 квалификација ССОО (18%). Од овог броја, 74 квалификација су реформисане тако да се базирају на исходима учења. Није реформисано 203 квалификација ССОО, те самим тим оне нису засноване на ИУ.

Удео квалификација ССОО нивоа 4 јесте 59% (164 квалификације); 51 квалификација јесу базиране на ИУ, док 113 нису.

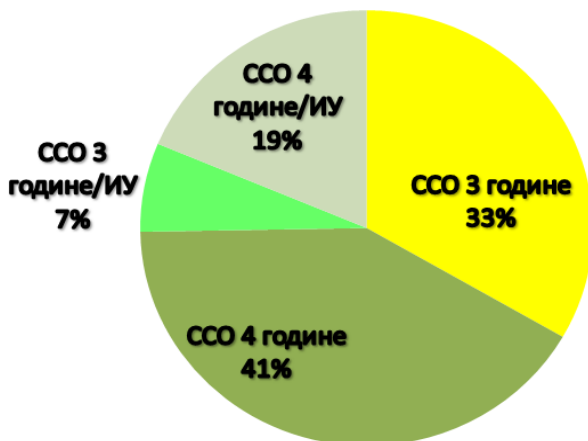
Удео квалификација ССОО нивоа 3 јесте 41% (113 квалификација); 23 јесу базиране на ИУ, док 90 нису.

Графикони 4 и 5 илуструју расподелу квалификација ССОО на трогодишње и четворогодишње, као и на базиране и небазиране на ИУ.

Графикон 4 – Расподела квалификација ССОО на трогодишње и четворогодишње и на базиране и небазиране на ИУ (у бројкама).

Квалификације у средњем стручном образовању

Графикон 5 – Распореда квалификација ССОО на трогодишње и четворогодишње и базиране и небазиране на ИУ (у %).

Неформално образовање

Дванаест процената (12%) неформалних квалификација чине 99 квалификација које је развила НСЗ и свих 90 квалификација које су акредитоване од стране МПНТР. Министарство је акредитовало 3 групе неформалних квалификација: 40 квалификација које је развио пројекат КАРДС у 2009. години; 15 програма основног образовања одраслих Рома које је развио пројекат „Функционално основно образовање одраслих Рома“ 2006. године и 35 које је развио пројекат „Друга шанса“ у 2011. години.

Ово нису све неформалне квалификације које постоје у Србији. Од усвајања Закона о образовању одраслих³³ 2013. године, МПНТР је донело подзаконске акте који уређују неформално образовање и учешће установа и других организација у спровођењу образовања одраслих. Ова подзаконска акта ће допринети не само регулисању (постављању стандарда) образовања одраслих, већ и повећању броја неформалних квалификација.

После средње стручно образовање и обучавање

Попис укључује 197 квалификација после средњег СОО. Све квалификације у Попису које припадају после средњем СОО јесу тзв. специјализације. Закон препознаје квалификације после средњег СОО као специјализације и мајсторско образовање, али мајсторско образовање није развијено. Овај број је прилично велики у односу на број средњих стручних квалификација. Без података о свршеним студентима, није могуће проценити да ли су ове после средње стручне квалификације активне и релевантне. Већина ових квалификација развијене су деведесетих године прошлог века, и од тада нису ревидиране. Ове после средње специјализације спроводе се на захтев предузећа; оне нису део редовног годишњег уписа у стручне школе које се налазе под надлежношћу МПНТР. Предуслови за упис на ове квалификације постижу се стицањем квалификације на нивоима 3 и 4 као и радним искуством.

Квалификације по економским секторима

³³ Правилник о ближим условима у погледу програма, кадра, простора, опреме и наставних средстава за стицање статуса јавно признатог организатора активности образовања одраслих, „Службени гласник РС“ бр. 89/15, Правилник о врсти, називу и садржају образаца и начину вођења евиденција и називу, садржају и изгледу образаца јавних исправа и уверења у образовању одраслих, „Службени гласник РС“ бр. 89/15.

Попис обухвата квалификације по класификоване економским секторима на основу Јединствене номенклатуре занимања³⁴. Номенклатура класификује занимања у 19 економских сектора: (1) Пољопривреда, производња и прерада хране; (2) Хемија, неметали и графичарство; (3) Култура, уметност и јавно информисање; (4) Економија, право и администрација; (5) Образовање и васпитање; (6) Електротехника; (7) Шумарство и обрада дрвета; (8) Геодезија и грађевинарство; (9) Геологија, рударство и прерада руда; (10) Здравство, фармација и социјална заштита; (11) Машинство и обрада метала; (12) Природно-математичко подручје; (13) Физичка култура и спорт; (14) Друштвено-хуманистичко подручје; (15) Текстилно и кожарство; (16) Трговина, угоститељство и туризам; (17) Саобраћај; (18) Комуналне, тапетарске и фарбарске услуге; (19) Остало.

Педесет и шест (56) од укупно 1.558 квалификација у Попису не позивају се на Номенклатуру; у том случају је поље остало празно зато што квалификацији није додељен одговарајући економски сектор. Ових 56 квалификација припадају неформалном образовању. Квалификације ВО такође немају везу са класификацијом у Номенклатури. Подаци из интерног документа НСЗ употребљени су за додељивање квалификација одговарајућем економском сектору. Графикон 6 илуструје припадност квалификација одговарајућим економским секторима у Србији.

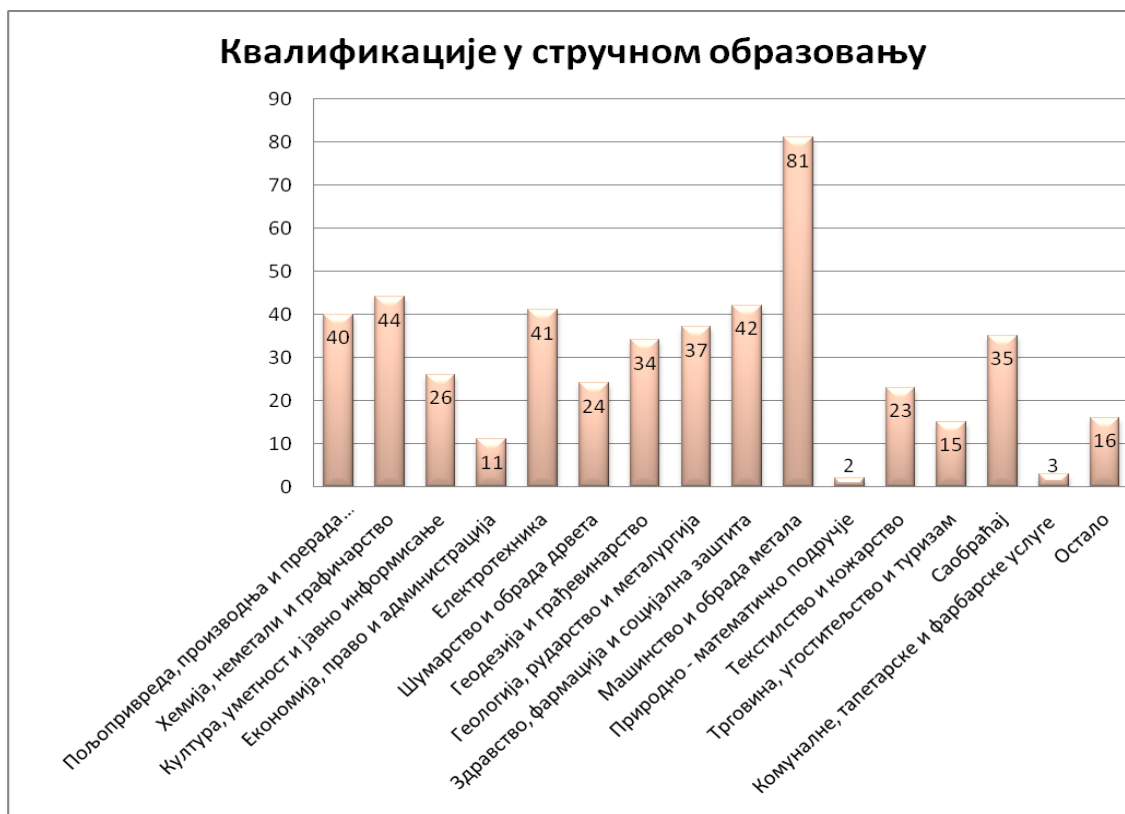

Графикон 6 – Расподела квалификација по економским секторима (у бројкама).

Уочљиво је да највећи број квалификација припада сектору Васпитање и образовање (225 квалификација), затим следи сектор Култура, уметност и јавно информисање. Остали сектори којима припада више од 100 квалификација јесу Економија, право и администрација, Здравство, фармација и социјална заштита, Машинство и обрада метала и Природно-математичко подручје. Све квалификације Васпитања и образовања стичу се високим образовањем и њихова бројност је

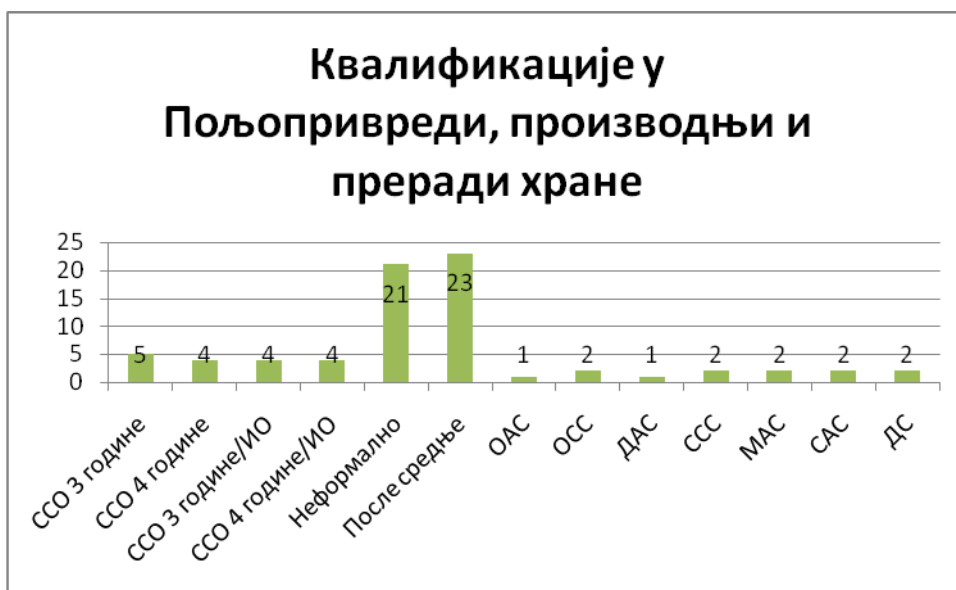
³⁴ Јединствена номенклатура занимања, Савремена администрација, Београд, 1990. Хоризонтална класификација занимања.

результат постојања наставника различитих језика, комбинација два главна предмета у оквиру студијског програма и разноврсности врста образовања у ВО. Било би интересантно видети како расподела квалификација по економским секторима одговара економским развојним циљевима. Квалификације додељене категорији *Blank* немају расподелу по економском сектору.

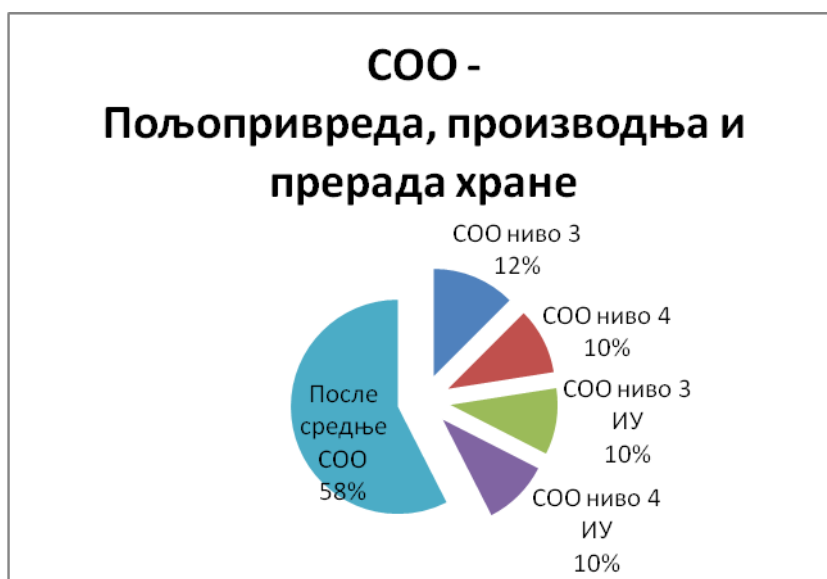

Графикон 7 – Расподела квалификација СОО по економским секторима (у бројкама)

Попис омогућава анализу квалификација по индивидуалним економским секторима и по образовним „секторима“. Ова врста анализе ће бити корисна када се планира развој или ревизија квалификација у сектору. Неколико примера је приказано у графиконима 8 и 9 који илуструју дистрибуцију квалификација у сектору Пољопривреда, производња и прерада хране.

Графикон 8 – Расподела квалификација у сектору Пољопривреда, производња и прерада хране (у бројкама).

Графикон 9 - Расподела квалификација СОО у сектору Пољопривреда, производња и прерада хране (у %).

Графикони 8 и 9 показују да велики део квалификација у сектору Пољопривреда, производња и прерада хране чине квалификације неформалног и после средњег СОО. Број неформалних квалификација у овом сектору указује на потребу на тржишту рада. Међутим, што се квалификација после средњег СОО тиче, иако су активне, није могуће проценити њихову релевантност без података о броју студената.

Подаци

Попис је свеобухватни и аналитички инструмент, структуриран у 26 категорија (колоне). Категорије укључују 14 елемената предложених за стандард квалификације (СК). Све категорије су објашњене у Поглављу 1 овог извештаја код описа методологије и алата.

Није било могуће попунити све категорије за све квалификације. Неке од категорија података још увек нису доступне, као што је шифра квалификације и сектор квалификације. Ове категорије ће бити дефинисане усвајањем НОКС-а и пратеће регулативе. Фактор који компликује њихово прикупљање јесте чињеница да су подаци расејани у оквиру различитих институција и често недоступни јавности, а методологије за прикупљање података се разликују.

Стандард квалификације

Категорије Пописа укључују 14 елемената стандарда квалификације (СК). Попис указује на то које квалификације испуњавају елементе СК. Недостају подаци за следеће елементе стандарда квалификације:

- Шифра квалификације (СК1) и сектор квалификације (СК6) још увек нису дефинисани, те су стога ове категорије остављене празне за све квалификације.
- Економски сектор (СК3) јесте одређен за све квалификације сем за 55 неформалних квалификација, пре свега захваљујући интерним документима НСЗ.
- Исходи учења (СК11); 71 реформисаних квалификација ССОО нивоа 3 и квалификација ССОО нивоа 4, неке од неформалних квалификација и све квалификације ВО базирају се на ИУ. У Попису се налази 418 квалификација које се не заснивају на ИУ. У питању су квалификације ССОО нивоа 3 и ССОО нивоа 4 које нису реформисане, неке од неформалних квалификација и све квалификације после средњег СОО. Само 68 квалификација имају ИУ дефинисане као знања, вештине и компетенције; све ове квалификације припадају реформисаним квалификацијама ССОО нивоа 3 и ССОО нивоа 4.
- Начин тестирања достигнутог ИУ (СК12); нису пронађени подаци за ову категорију за 712 квалификација. У питању су свих 99 неформалних квалификација НСЗ и 613 квалификација ВО. У ВО, Закон прописује обавезни метод оцењивања за крај мастер академских студија (завршни рад) и докторске студије (докторска дисертација). За друге врсте ВО је опционално, тако да сваки појединачни студијски програм дефинише метод оцењивања.
- Даља мобилност у систему квалификација (СК9); 706 квалификација не пружају могућност даље мобилности у систему квалификација. У питању су све неформалне квалификације, квалификације 5 нивоа (специјализације), квалификације специјалистичких студија у ВО (како академске, тако и струковне/примењене) и квалификације докторских студија (не постоји виши ниво образовања). Увођењем НОКС-а, питање мобилности постаће транспарентно.
- Опис посла (СК7); 305 квалификација у Попису пружају опис посла. У питању су квалификације ССОО нивоа 3 и ССОО нивоа 4 које су реформисане, 40 неформалних квалификација које је развио КАРДС и све квалификације после средњег СОО.
- Ниво НОКС-а (СК4); за 134 неформалних квалификација није индикован ниво НОКС-а у документацији. КАРДС квалификације имају шифру која их повезује са Јединственом номенклатуром занимања, сектором и нивоом образовања.

Према подацима у Попису, само 68 квалификација испуњавају све елементе стандарда квалификација³⁵; 23 представљају реформисане квалификације ССОО нивоа 3, а 45 реформисане квалификације ССОО нивоа 4.

Отворена питања

Доступност података

Процес прикупљања података био је дуготрајан и представљао је изазов због фрагментације извора података и њихове доступности. Различите методологије се користе за прикупљање података, на пример: Републички завод за статистику располаже годишњим подацима о дипломираним студентима ВО, али не и укупним подацима о дипломираним студентима по

³⁵ Осим шифре и сектора квалификације које тек треба дефинисати.

стручним, академским односно научним називима. Тренутно не постоји база података која би повезивала стручне, академске односно научне називе са назнаком звања и одговарајуће акредитоване програме у ВО. Такви подаци су такође фрагментирани када су квалификације средњег образовања у питању; доступне су на нивоу школе и прикупљају се на годишњем нивоу. Неопходна је координација и сарадња између различитих институција. Информације нису доступне за неке од категорија података у Попису, као што су статистички подаци о дипломираним студентима. Постојећа фрагментација, различите методологије и подаци који недостају отежавају широј јавности да приступи релевантним информацијама о квалификацијама. Ово чини Национални регистар квалификација још важнијим и потребнијим.

Конкретна питања у вези са доступношћу података:

- Неки од података који недостају биће доступни када се усвоји НОКС и пратећа регулатива. Ово се односи на податке о шифри, сектору и нивоу квалификације.
- Подаци о вези са *ISCO* биће доступни по усвајању Националне класификације занимања.
- Што се ИУ у ССОО тиче, подаци су објављени у неколико докумената у току фазе пилотирања (огледа), али након њиховог увођења у систем, СК се објављује у оквиру наставног плана и програма за квалификацију.
- Квалификације ВО имају дефинисане ИУ, али су они изражени као опште и предметно-специфичне компетенције, а не као ЗВСС.
- Тестирање достигнутог ИУ прописује се Законом и представља интегрални део наставног плана и програма у средњем образовању, док се у ВО услови дефинишу Законом, а остало је дефинисано у акредитованом студијском програму.
- Опис посла постоји код реформисаних ССОО квалификација са дефинисаним ИУ и код квалификација после средњег стручног образовања. Квалификације ВО нису базиране на описима посла или СК.
- Редовна ревизија квалификација у СОО није регулисана и не постоји на системском нивоу, нити је практикована на редовној бази.

Класификација квалификација

У моменту израде Пописа, СТ за НОКС и даље је радио на класификацији квалификација. Стога, Попис користи класификацију квалификација по економским секторима, засновану на Јединственој номенклатури занимања. Номенклатура класификује сва занимања на основу 19 економских сектора. Подаци о вези између квалификација и *ISCO* шифара могу се додати када се усвоје Национална класификација занимања и пратећи документи. У августу 2016. године, Швајцарска канцеларија за сарадњу (*Swiss Agency for Development and Cooperation*), у оквиру пројекта „Подршка спровођењу Програма реформи политика запошљавања и социјалне политике у Републици Србији са фокусом на политику запошљавања и повећања запошљивости младих“, подржала је израду студије „Класификација квалификација у Националном оквиру квалификација, идентификовање Секторских већа“ која ће представљати извор информација за доношење одлука у оквиру СТ за НОКС.

Врсте квалификација

У моменту израде овог извештаја, СТ за НОКС је и даље радио на изради НОКС-а. Ипак, донета је прелиминарна одлука да се разликују 4 категорије квалификација: опште, стручне, академске и струковне.

Назив / име квалификације

Питање назива/имена квалификације дефинисано је у ССОО, али у ВО захтева даљу дискусију и постизање договора. Потребно је донети одлуку о томе шта чини квалификацију у ВО као и њен назив (стручни, академски односно научни назив са назнаком звања или име студијског програма) и постићи договор о томе са свим релевантним заинтересованим странама. Стручни тим за израду НОКС-а дискутовао је на ову тему и дошао до закључка да је назив квалификације у ВО једнак називу на дипломи, али уз извесне додатне информације које би квалификацију детаљније описале. Тренутно решење где Национални савет за високо образовање одлучује о листи

стручних, академских и научних назива у форми прописа није практично из бројних разлога. Дешава се да два различита програма ВО на истом факултету носе исти назив на дипломи. На пример, основне академске студије – пољопривредни програми: Зоотехника и Биљна производња имају исти назив на дипломи – Дипломирани инжењер пољопривреде. Студијски програм Биљна производња има четири различита модула, Ратарство и повртарство, Воћарство и виноградарство, Хортикултура и Фитомедицина, са одвојеним четворогодишњим наставним плановима за сваки од модула.

3. Анализа садржаја квалификација

Анализа садржаја квалификација упоређује ИУ квалификација са дескрипторима (описима) нивоа НОКС-а за 27 квалификација одабраних за узорак. Двадесет и пет (25) од 27 квалификација у узорку базиране су на ИУ; 2 квалификације после средњег СОО из узорка не заснивају се на ИУ. (Погледати Поглавље 1 – Методологија)

Исходи учења кључна су одлика НОКС-а и стандарда квалификације. Они показују шта је ученик/студент постигао на крају процеса учења у смислу знања, вештина, способности и ставова. Анализа садржаја квалификација показује да ли се ИУ 27 одабраних квалификација могу упоредити са дескрипторима нивоа НОКС-а и, у случају да је одговор позитиван, који ниво НОКС-а припада одређеној квалификацији.

Идентификоване су заједничке одлике за различите групе квалификација; стога, налази анализе презентовани су овде по идентификованим групама квалификација. Анализа појединачних квалификација представљена је у Прилогу 4 – Анализа садржаја квалификација из узорка.

ССОО – Фомалне квалификације нивоа 3 и 4 са дефинисаним ИУ

Исходи учења пет квалификација ССОО нивоа 3 упоређени су са нивоом 3 НОКС-а, а шест квалификација ССОО нивоа 4 са нивоом 4³⁶. Анализа показује да се ИУ ових квалификација могу упоредити са дескрипторима нивоа НОКС-а. Анализа је такође показала да су ИУ квалификација ССОО нивоа 3 усклађени са дескрипторима нивоа 3 НОКС-а, а да су ИУ квалификација ССОО нивоа 4 усклађени са дескрипторима нивоа 4. Нису идентификоване значајне неусклађености између дескриптора НОКС-а и ИУ. Међутим, можемо извући генерални закључак да су „способности и ставови“ најслабија тачка ИУ квалификација ССОО нивоа 3 и 4.

Попис показује да је 71 квалификација ССОО базирана на ИУ. Анализирани су исходи учења 11 од ових квалификација, а затим су упоређени са дескрипторима нивоа НОКС-а.

Методологија развоја ових квалификација кохерентна је и јасна. Исходи учења су формулисани на конзистентан начин и изражени као знања, вештине, способности и ставови. Квалификације се базирају на радним компетенцијама (описима посла), али ови описи посла представљају резултат функционалне анализе или *DACUM* методе. У овом тренутку не постоји ниједан усвојени и/или одобрени стандард занимања у Србији. Све одабране квалификације базирају се на стандардима квалификација који представљају интегрални део наставног плана и програма. Што се тиче дескриптора у вези са способношћу да се „рад обавља самостално“, он није као такав изражен у ИУ, али је имплициран и може се закључити из формулације. Такође, неке од трогодишњих квалификација немају ИУ који се односе на „предузетнички дух у раду“, док друге садрже формулације које наговештавају овај став као „иницијативу и снажљивост у спровођењу рада“.

Може се закључити да су ИУ 59 квалификација ССОО нивоа 3 и 4 у Попису усклађени са одговарајућим дескрипторима нивоа (3 и 4) НОКС-а. Стручно образовање је динамичан систем и током времена, а као део процеса реформисања, 74 квалификације ССОО започете су као огледи.

³⁶ Прилог 4 садржи све попуњене табеле анализе садржаја.

Исходи учења постоје код 71 такве квалификације, од којих је, у периоду 2014-2016. године, 59 квалификација базирано на СК укључено у систем од стране Савета за СООО.

После средње СОО – формалне квалификације нивоа 5

Узорак укључује 2 квалификације после средњег СОО. Анализом је показано да ове квалификације нису базиране на ИУ. Поређење са дескрипторима нивоа НОКС-а, стога, није могуће. Већина квалификација је развијена 1997. године и од тада нису ревидиране. Наставни планови и програми садрже циљеве и задатке предмета, као и теме у оквиру сваког предмета. Под називом „Група радних активности и задатака“, радне компетенције (описи посла) веома су добро и детаљно дефинисане. С обзиром да ИУ нису дефинисани, за циљеве ове анализе, идентификација знања, вештина, способности и ставова спроведена је на основу формулација у оквиру „Циљева и задатака“ образовних предмета. Компарација датих исказа/формулација (циљева и задатака) и дескриптора нивоа НОКС-а није могла бити прописно спроведена, а примећено је да нема исказа који се односе на способности и ставове. Неопходно је спровести ревизију ових квалификација, као и развити исходе учења.

Високо образовање – формалне квалификације нивоа 6, 7 и 8

Узорак укључује седам квалификација ВО. Анализа је показала да квалификације ВО имају дефинисане исказе ИУ, формулисане као компетенције. Квалификације ВО не заснивају се на СК и опису рада. Компетенције се деле на опште и предметне, али нису исказане као знања, вештине, способности и ставови. Тренутно, у ВО не постоји заједнички методолошки приступ, нити ИУ, нити компетенцијама, а који би се односио на нивое (циклусе) и врсте квалификација у ВО. Такође, чини се да не постоји опште разумевање или дефиниција компетенције, те се може наићи на формулације као што је: „компетенције тј. вештине“. Компетенције су дефинисане на такав начин да се у једној истој реченици наводе и знања и вештине, као у примеру: „показује знања и вештине“. Стандарди за акредитацију студијских програма укључују један стандард (Стандард/Критеријум 4 – „Компетенције студената“) који се односи на компетенције, али на свим нивоима ВО. Анализа је показала да су искази компетенција формулисани поприлично генерализовано са мало елемената који се односе на конкретну квалификацију. Ово се посебно односи на квалификације нивоа 8. Садржај Стандарда 4 разликује се од програма до програма. Радне компетенције (опис посла) нису дефинисане; уместо тога је дат списак привредних субјеката у којима свршени студент може да ради. Анализом је показано да поређење ИУ квалификација ВО са дескрипторима нивоа НОКС-а није могуће.

Неформално образовање – неформалне квалификације

Узорак обухвата 7 неформалних квалификација, 3 које је развио КАРДС пројекат и 4 које је развила НСЗ. У оквиру групе анализираних неформалних квалификација постоји очигледна разлика између квалификација које је развила НСЗ и оних које је развио КАРДС.

КАРДС квалификације имају структурисан курикулум, примењена је истоветна методологија, опис посла је исказан и назначен је ниво квалификације засноване на ИУ, под називом „исходи Програма“. Исходи Програма су формулисани као ИУ, али нису класификовани као знања, вештине, способности и ставови. КАРДС квалификације поседују исказе ИУ који су у складу са дескрипторима нивоа НОКС-а, једина неусклађеност која је идентификована јесте у вези са ИУ који се односе на способности и ставове. Ниво квалификације је назначен додељивањем шифре из Номенклатуре као и сектора којем квалификација припада. Компетенције рада (опис посла) јесу дефинисане, али ИУ нису директно повезани са њима.

За доступне квалификације НСЗ, подаци су доста штури. Национална служба за запошљавање обезбеђује само најосновније информације о програмима обуке уз кључне компетенције, остављајући организаторима обуке да дефинишу ИУ. Национална служба за запошљавање не

наводи ниво квалификације. Једина доступна информација се односи на услове уписа. Због овога је поређење квалификација НСЗ са дескрипторима нивоа НОКС-а непоуздана.

Правна регулатива о исходима учења

Порекло различитих приступа и схватања исхода учења може бити у законском оквиру: Закон о основама система образовања и васпитања регулише „основне исходе и образовне стандарде“ и постигнућа ученика³⁷. Закон о образовању одраслих дефинише компетенције, кључне и стручне³⁸, и квалификације; Закон о високом образовању помиње исходе учења³⁹ и Правилник о стандардима и поступку за акредитацију високошколских установа и студијских програма наводи у оквиру Стандарда 4 („Компетенције студената“) да компетенције могу бити опште и предметно-специфичне.

4. Анализа квалитета квалификација

Стандард квалификације јесте стандард квалитета квалификације у оквиру НОКС-а. Анализа квалитета квалификација даје додатне информације за Попис о пет елемената циклуса квалификација: релевантност квалификације за тржиште рада, стандард на коме је квалификација заснована, процес учења, оцењивање и додељивање јавне исправе⁴⁰. Овде ћемо описати главне исходе. Попуњени упитници за одабране квалификације налазе се у Прилогу 5 овог извештаја.

Релевантност квалификације за тржиште рада

У Србији не постоји системски приступ анализи потражње – потреба привреде и тржишта рада. Веза са тржиштем рада и запошљавањем је у раној фази развоја и пракса варира на различитим нивоима образовног система.

Недостатак Националне класификације занимања и пратећих стандарда занимања представља озбиљан недостатак у погледу утврђивања значаја квалификација. Развој стандарда занимања је *ad hoc* активност (у делу система где постоји) која треба да се регулише и интегрише у систем. Када буду успостављена, Секторска већа ће ту имати битну улогу.

Како би се премостио јаз изазван непостојањем стандарда занимања и укључили актери тржишта рада, у СОО су се користиле различите методе, као што су: функционална анализа, *DACUM* метода и истраживање квалификација. У ВО, актери тржишта рада не учествују у циклусу развоја и реализације квалификација. Стандарди за самовредновање и оцењивање квалитета високошколских установа⁴¹ у оквиру Стандарда 4 - Квалитет студијских програма, налажу да: „Високошколска установа редовно прибавља повратне информације од послодаваца, представника Националне службе за запошљавање и других одговарајућих организација о квалитету студија и својих студијских програма.“ Анкета за послодавце се спроводи као део процеса самовредновања у високошколским установама и резултати ове анкете нису евидентно укључени у Стандарде за акредитацију студијских програма.

У СОО пракса варира од квалификације до квалификације, негде су наведена занимања која су доступна носиоцима квалификације, а негде не. У ВО, веза између занимања и квалификација није јасно одређена. У неким случајевима, наведене су врсте предузећа у којима могу да раде дипломирани студенти.

Стандарди на којима је квалификација заснована

³⁷ Члан 5 Закона, Став 3, Тачка 1: „Општи и посебни стандарди знања, вештина и вредносних ставова ученика и одраслих (у даљем тексту: општи и посебни стандарди постигнућа)“.

³⁸ Члан 5 Закона.

³⁹ Члан 28 Закона, Садржај студијског програма.

⁴⁰ У Прилогу 5 налазе се сви попуњени упитници.

⁴¹ „Службени гласник РС“ бр. 106/06.

Посматрајући стандарде на којима се квалификација заснива, приметан је недостатак стандарда занимања (описа рада). Развој стандарда занимања је *ad hoc* активност (у делу система где постоји) која треба да се регулише и интегрише у систем. Образовни стандарди и стандарди оцењивања развијени су у већини делова система, али се користе различите методологије, разумевања и приступи.

Периодична модификација квалификација у СОО није предвиђена нити регулисана. У току фазе пилотирања (огледа), када се нова квалификација тестира, ревизија и промене су честа појава, али се са том праксом престаје када се квалификација интегрише у систем. Модификације квалификација ВО могу се спроводити сваких 5 година, колико траје циклус акредитације. Модификација може бити иницирана од стране високошколске установе или НСВО.

Све квалификације су структурисане у јединице, пре свега у предмете, али многе од њих садрже и модуле.

Процес учења

Учешће социјалних партнера (актера тржишта рада) у процесу учења (практичној настави) ограничено је. Подаци, а првенствено статистички подаци, о новим ученицима/студентима и дипломираним студентима нису доступни или их је тешко наћи.

Социјални партнери (актери тржишта рада) учествују у пракси (практичној настави) као делу процеса учења.

Идентификовати процентни удео праксе у наставном плану и програму тешко је из неколико разлога. У СОО постоји више различитих врста часова: теорија, вежбе, пратична настава и блок реализација праксе. Наставни планови и програми за трогодишње СОО углавном се састоје од 30% општег и 65% стручног образовног садржаја, док се четворогодишње СОО и уметничко образовање типично састоје од најмање 40% општег и 55% стручног или уметничког образовног садржаја⁴². Пракса се углавном спроводи током практичне и блок наставе, али се може реализовати и у току вежби, у зависности од тога како је наставним програмом структурисан. Ово се односи на стручни део наставног програма (курикулума). Наставни план за опште предмете објављује се одвојено. У ВО, Стандард 5 – Курикулум, садржи листу и структуру обавезних и изборних курсева и модула, као и њихов опис. Метод наставе је део прилога овом стандарду, а планови и програми за појединачне предмете налазе се у склопу курикулума.

Статистички подаци о новим ученицима/студентима и дипломираним студентима тешко се налазе, а у неким случајевима нису ни доступни.

Оцењивање

Блок питања у вези са оцењивањем односи се на сумативни метод оцењивања, кроз које лице мора да прође како би примило диплому/сертификат. Оцењивање представља интегрални део система осигурања квалитета и камен темељац у изградњи поверења у квалификације. Фазе развоја стандарда оцењивања и система осигурања квалитета разликују се и зависе од нивоа и врсте образовања.

У СОО задаци у вези са оцењивањем спровode се од стране различитих актера, док у ВО све задатке реализују високошколске установе. Квалификације СОО које се базирају на ИУ имају државни завршни испит или матуру на крају образовног процеса. Испитне комисије су мешовите и састоје се од наставника и екстерних стручњака који оцењују компетенције ученика.

Врсте оцењивања су махом одређене прописима. У СОО у питању су завршни испит и стручна матура, док се у ВО ради о завршном раду или докторској дисертацији⁴³. Врсте оцењивања које се користе такође су део одредби и прописа.

Додељивање јавне исправе

Додељивање јавних исправа (диплома и сертификата) регулисано је Законом. Обично реализатор програма образовања/обучавања издаје диплому или сертификат за одређену квалификацију. Многи аспекти система квалификација (образовања) регулисани су законима и објављени у

⁴² Члан 72, Закон о основама система образовања и васпитања.

⁴³ Члан 20 Закона о високом образовању.

„Просветном гласнику“, што би у теорији требало да допринесе транспарентности система. Међутим, у покушају да се систем регулише, транспарентност је изгубљена у „мору“ различитих прописа и одредби. Основне информације о квалификацијама раштркане су у различитим документима и њихово проналажење захтева доста времена.

5. Препоруке

На основу горе поменутих налаза, формулисане су следеће препоруке.

1. Неопходно је усвојити НОКС и одговарајуће законе и подзаконске акте како би се решила питања стандарда, назива, нивоа, сектора и регистра квалификација. НОКС ће дати подстрек за даљи развој квалификација заснованих на ИУ и заједничко разумевање квалификација и ИУ. Примена различитих приступа, методологија и разумевања кључних елемената као што су ИУ, СК и опис рада чини систем квалификација у Србији отвореним за различите интерпретације. Као последица, поређење ИУ са дескрипторима нивоа НОКС-а није могуће за неке од квалификације. Национални оквир квалификација ће довести до заједничког разумевања компетенција и ИУ које би требало користити у целокупном систему квалификација у Србији.
2. Усвајање НОКС-а би требало да прати развијање инструмената и процеса који ће омогућити његово адекватно спровођење. Поред закона, треба усвојити одговарајућа подзаконска акта која ће подржати јединствену примену НОКС-а на свим нивоима и у свим врстама образовања. Усвајање закона ће захтевати промене у стандардима акредитације у ВО.
3. Стандард квалификације би требало да буде основа за укључивање квалификација у НОКС, а стога и у регистар. Требало би поново размотрити елементе СК при развијању регистра и интегрисати их у његову структуру. Увођење јавно доступног стандарда квалификација у целокупан образовни систем побољшаће транспарентност система учинивши га разумљивијим широј јавности и лакшим за навигацију. На основу података у Попису, видљиво је да само 68 квалификација поседују све елементе стандарда квалификације⁴⁴; 23 од ових квалификација јесу реформисане квалификације ССОО нивоа 3, а 45 представљају квалификације ССОО нивоа 4, заснованих се на исходима учења.
4. У средњем стручном образовању и обучавању (ССОО) требало би наставити са реформом која се базира на исходима учења и стандардима квалификација. Одабрани узорак квалификација потврђује прави приступ реформисању квалификација, те би стога требало наставити са овим приступом у реформисању остатка квалификација. Анализа садржаја квалификација показује да су ИУ 68 квалификација ССОО нивоа 3 и 4 у Попису усклађени са одговарајућим дескрипторима нивоа НОКС-а (нивои 3 и 4).
5. Квалификације ВО неопходно је ускладити са захтевима НОКС-а. То подразумева помене у стандардима, критеријумима за акредитацију и процедурама. Потребно је да овај процес буде организован и испланиран како би омогућио прелазак са постојеће праксе на квалификације у ВО релевантне на тржишту рада, а засноване на стандарду квалификација и исходима учења (знања, вештине, способности и ставови).
6. У неформалном образовању постојало је више различитих пракси и приступа, па ће стога увођење НОКС-а допринети стварању јединствене праксе када је реч о укључивању неформалних квалификација у НОКС. Потребно је наставити са радом на развијању образовања одраслих (неформалног образовања), као и на признавању претходног учења (ППУ). С обзиром да се ови напори спроводе паралелно са развијањем НОКС-а, координација и синергија морају се осигурати.
7. Попис представља добар аналитички инструмент, али га такође треба користити и као полазну тачку за развијање Националног регистра квалификација. Попис представља

⁴⁴ Осим шифре и сектора квалификације које тек треба дефинисати.

свеобухватан и комплетан списак активних квалификација у формалном образовању у Србији.

8. Што се тиче потребних статистичких података, неопходно је укључити захтеве које проистичу из успостављања регистра квалификација и НОКС-а у прикупљање статистичких података из система образовања, рада и запошљавања. Исто тако, треба ускладити методолошки приступ прикупљању података. Ово се односи углавном на податке о ученицима које прикупља Републички завод за статистику. Статистички подаци прикупљени од стране различитих институција и различитих методологија треба да буду усклађени.
9. Постоји потреба да се изгради системски регулисан приступ социјалном партнерству и учешћу социјалних партнера у циклусу развоја и реализације квалификација. Модел социјалног партнерства треба да се развија и спроводи, не само у процесу идентификације квалификација и одговарајућих стандарда квалификација, већ и у развијању наставних програма и укључивању социјалних партнера у процес реализације образовних програма и оцењивање. На националном нивоу, потребно је формирати секторска већа и обезбедити релевантност квалификација.
10. Потребно је усвојити Националну класификацију занимања и одговарајуће стандарде занимања, осмислити механизме за њихов даљи развој и повезати их са НОКС-ом. У оквиру социјалног партнерства, министарства надлежна за питања образовања, рада и запошљавања морају да пронађу институционално решење како би установили, одржавали и развијали Националну класификацију занимања, стандарде занимања и НОКС.
11. Потребно је проценити релевантност квалификација, пре свега квалификација које нису базиране на описима рада. На системском нивоу, овај напор захтева оснивање секторских већа која могу оценити релевантност појединачних квалификација за одређени сектор. Неопходно је осмислити инструменте, методологије, процесе и институционални оквир за развијање стандарда занимања. У Србији не постоји системски приступ анализи потражње, привреде и потреба тржишта рада. Ово представља недостатак у систему квалификација који је потребно решити усвајањем НОКС-а. Иако за одабране квалификације ССОО постоје описи рада, анализа посла је спроведена за појединачне квалификације и *ad hoc*.
12. Национални регистар/каталог квалификација треба да буде доступан јавности, а институционалне мере и одговорности у развоју и одржавању регистра дефинисане.
13. Иако ревидирање квалификација није предвиђено на системском нивоу, потребно је увести и спровести овај процес на организован и плански начин. Планирање ревизије квалификација омогућило би системски увид у потребу за мењањем квалификација.
14. Стандарди оцењивања морају бити чврсто повезани са ИУ. Исходи учења су дефинишући аспект у креирању стандарда оцењивања и врста оцењивања.
15. Систем квалификација мора да буде транспарентнији и прилагођенији корисницима, чинећи основни скуп података о квалификацијама доступним широј јавности.

6. Закључци за повезивање са ЕОК-ом

Процес повезивања (рефреренцирања) са ЕОК-ом резултира успостављањем односа између нивоа националних квалификација, обично дефинисаних у појмовима националног оквира квалификација, и нивоа ЕОК-а⁴⁵. Успешно повезивање са ЕОК-ом зависи од испуњења 10

⁴⁵ Referencing National Qualifications Levels to the EQF Update 2013, European Qualifications Framework, Series: Note 5.

критеријума⁴⁶. Од 10 критеријума, два су изабрана за ближе разматрање. У складу са горе наведеним резултатима, дубље испитивање биће реализовано у односу на критеријуме 3 и 4.

Критеријум 3 - Национални оквир или систем квалификација и његове квалификације заснивају се на принципу исхода учења и повезани су с механизмима за валидацију неформалног учења, као и са системима кредитног вредновања, уколико постоје.

Усвајање НОКС-а и одговарајућих закона поставиће стандард за креирање и формулисање ИУ. Иако су неке од квалификација већ базирани на ИУ и у складу са предложеним нацртом НОКС-а, рад на усклађивању преосталих квалификација СОО и ВО тек следи. Нацрт НОКС-а предвиђа укључивање неформалних квалификација, као и стицање квалификација путем ППУ. У току је припрема за акредитацију реализатора неформалног образовања и програма које они спроводе на основу Закона о образовању одраслих. Такође, у фебруару 2015. године развијен је нацрт концепта ППУ и послат МПНТР. Након усвајања НОКС-а, потребно је фокусирати напоре на изградњу инфраструктуре за његово функционисање. Ово обухвата креирање методологије за развој СК и програма/курикулума базираних на ИУ, успостављање социјалног партнерства између тржишта рада/економије и образовања, развијање процедура и институционалног оквира за инклузију квалификација у НОКС и одговарајући регистар, свеукупно за функционисање НОКС-а. Ситуација у вези са системом кредитних бодова разликује се у ВО и СОО. У ВО, Европски систем преноса бодова (ЕСПБ) уведен је са Болоња процесом, тако да су квалификацијама ВО додењени кредитни бодови. Код квалификација СОО, Европски систем преноса кредитних бодова у СОО (ECVET) још увек није уведен, али се његово увођење планира до 2020. године.

Критеријум 4 – Процедуре за укључивање квалификација у национални оквир квалификација, или за описивање места које квалификације заузимају у националном систему квалификација, транспарентне су.

Усвајање НОКС-а и одговарајућих закона и подзаконских аката обезбедиће основе за спровођење НОКС-а, укључујући и попуњавање НОКС-а квалификацијама. Спровођење захтева институционални оквир за стратешко вођење и координацију НОКС-а, процедуре за укључивање квалификација у НОКС, критеријуме и процедуре за доношење одлука о укључивању и одређивању нивоа појединачних квалификација, као и методологије за анализу везе између квалификације и нивоа НОКС-а, итд.

Што се тиче укључивања појединачних квалификација у НОКС, заједничко је мишљење чланова Стручног тима за израду НОКС-а да се само квалификације које испуњавају дефинисане критеријуме и које прођу кроз процедуру акредитације могу укључити у НОКС. Најмањи критеријум који се мора испунити јесте да се квалификација базира на СК и има ИУ дефинисане као знања, вештине, способности и ставове. Потребно је развити процедуре за укључивање квалификација у НОКС, узимајући у обзир све нивое и врсте образовања.

У овом моменту, једино реформисане квалификације СОО испуњавају критеријуме и могу се узети у обзир за укључивање у НОКС.

⁴⁶ Criteria and procedures for referencing national qualifications levels to the EQF: http://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-egf/files/criteria_en.pdf